

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 101 1980

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Louise Vinge

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström, Lars Furuland

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

ISBN 91-22-00467-X (häftad)

ISBN 91-22-00469-6 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1981

was von den Wissenschaftlern, mit denen sich Christiansen auseinandersetzt, auch niemand behauptet hat, obgleich er es ihnen unterstellt.

Da der Begriff der Aufklärung von Christiansen selbst immer wieder im Zusammenhang mit der Naturrechtsdiskussion auftaucht, wäre es sicherlich förderlich gewesen, den Stand der Diskussion um den Gesellschaftsbegriff historisch genauer zu beschreiben und sorgfältiger zu definieren. Es hätte sich dadurch manche unnötig schroffe Frontstellung gegen fast die gesamte etablierte Grillparzer-Forschung vermeiden lassen, die eigentlich weniger von der Sache und dem Ergebnis der Arbeit als von der Form her motiviert erscheint. Der Verf. scheint hier jedoch anderer Meinung zu sein. In seiner Zusammenfassung stehen u.a. Sätze wie: „Die Arbeit thematisiert somit Sittlichkeit unter dem Gesichtspunkt der rhetorischen Form, in der sie sich zeigt. Solch eine Art der Untersuchung ist, was die Grillparzer-Forschung angeht, nicht üblich“ (159). Dass es bei Grillparzer um die Schwierigkeit sittlichen Handelns geht, ist in der Grillparzer-Forschung nachgerade ein Topos. Unterschiedliche Auffassungen lassen sich nur bei der Konkretisierung des Begriffs der Sittlichkeit ausmachen. Olaf Christiansen ist der Meinung, Grillparzer habe, indem er sich des formalen Schatzes der antiken Rhetorik bediente, sich zugleich die ursprünglichen inhaltlichen Aussagen dieser Darstellungsmodi zueigen gemacht. Die meisten seiner wissenschaftlichen Gegner sehen Grillparzer mehr oder minder stark durch Ereignisse seiner eigenen Zeit geprägt. Sie weisen auf Erlebnisse, Umstände, Faktoren hin, die Grillparzers Humanismus, seine Toleranz, seinen Konservativismus beeinflusst haben könnten. Christiansen geht es jedoch mehr um die Definition all dieser Begriffe als um den Nachweis ihrer Historizität im Denken Grillparzers. Im ausführlichen Anmerkungsapparat seiner Arbeit versucht er immer wieder, das Unmögliche, nämlich phänomenologische Beschreibungen solcher dynamischen Ausdrücke (Humanismus 171, Konservativismus 174f), ohne sich offenbar der Gefahren eines solchen Vorgehens bewusst zu werden. So erweckt er zugleich den Eindruck zu wissen, was Humanismus oder Konservativismus ist und nötigt den Leser seiner Ausführungen zu der Feststellung, dass zwar stimmt, was er über diese Erscheinungen sagt, dass er sie damit aber keineswegs vollständig charakterisiert. Kurioserweise begeht er damit denselben Fehler, den er z.B. an den Marxisten Fischer und Träger zu recht bemängelt. Ihnen wirft er vor (S. 171), sie engten den Humanismus Grillparzers aufgrund ihrer sozialistischen Glaubensüberzeugung als „historisch“ überholtes Phänomen ein. In der Tat sprechen beide von Grillparzers „bürgerlichem“ Humanismus und meinen damit offensichtlich einen Humanismus minderer Qualität. Wenn Christiansen in diesem Zusammenhang von einem „völlig inadäquaten“ Verständnis des Terminus „Humanismus“ spricht (171), so deshalb, weil der Terminus „bürgerlich“ als Bezeichnung einer Denkweise für einen Autor wie Grillparzer unnötig und viel zu pauschal ist, um inhaltliche Aussagen zu ermöglichen. Leider zieht Christiansen aus dieser Überlegung den falschen Schluss, nun ganz auf historische Orientierungen verzichten zu wollen. Er ersetzt die nichtssagende marxistische Klassifizierung Fischers und Trägers, Grillparzer sei ein „bürgerlicher“ Humanist seinerseits durch die ähnlich vage Formulierung

in Grillparzers Humanismus mache „der“ Mensch eine bewusste Erfahrung mit sich selbst. Grillparzer ist ein Autor des 19. Jhds., der sich selbst und seine Fragestellungen als „bürgerlich“ in einem umfassenden Sinn verstanden hat. Wer „bürgerlich“ und „bourgeois“ als deckungsgleiche Synonyme verwendet, begeht damit dieselbe Geschichtsklitterung wie jemand, der „Bürgerlichkeit“ und „Zeitlosigkeit“ miteinander gleichsetzt. Olaf Christiansen muss sich den Vorwurf gefallen lassen, Grillparzer völlig unhistorisch verstanden zu haben.

Auch dieses so anregende Buch enthält eine Fülle von z.T. sinnentstellenden Druckfehlern, für die der Rezensent den Autor Olaf Christiansen aber nicht verantwortlich machen möchte, da Rezensent aus eigener Erfahrung weiss, dass das Setzen von fremdsprachlichen Texten für einen der Sprache unkundigen Drucker heute offenbar unüberwindbare Schwierigkeiten mit sich bringt.

Gerd Müller

Arne Widell: *Ola Hansson i Tyskland. En studie i hans liv och diktning åren 1890–1893*. (Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet, 9.) Sthlm 1979.

Ola Hanssons liv och diktning har blivit något av klassisk mark för svenska litteraturforskare. Redan 1930 – fyra år efter Hanssons död vid Bujukdere utanför Istanbul – kom Erik Ekelunds avhandling om hans ungdomsdiktning, 1939 följde Torsten Kassius' undersökning av det nietzscheanska elementet i hans tankevärld, 1944 gav Hans Levander sin analys av *Sensitiva amorosa* och 1957 kom slutligen Ingvar Holms magistrala verk om Ola Hansson och åttiotalsromantiken. Det är lätt att förstå detta intresse: Ola Hansson är inte bara en av de stora sätlingarna i svensk litteratur, han ger också en nästan övertydlig bild av alla de tankeströmningar som brottades med varandra under 80- och 90-talen: naturalism, dekadens och en ny romantik, emancipations- och sedlighetsfrågorna, köns- och raspsykologi osv.

Det finns ett annat originellt drag hos Ola Hansson. Under 80-talet var han liksom många andra lidelsefullt engagerad i den moderna franska litteraturen. Men från 1889 hävdade han med lika stor emfas att denna franska naturalism eller dekadens redan var passé och att den framtida svenska litteraturen måste länkas till den tyska. Detta understryks när Ola Hansson 1891–93 bosätter sig i Berlin och under återstoden av 90-talet i Schliersee i Bayern.

»Ola Hansson i Tyskland« är också titeln på Arne Widells avhandling. Den tillför forskningen åtskilligt nytt material: bl. a. har Arne Widell uppspårat Ola Hanssons och hans hustrus, Laura Marholms, korrespondens med tyska författare, tidningsredaktörer och förlagsmän. Han ger också en rad exempel på hur Ola Hanssons essäer och diktverk bedömdes, när de nu publicerades för en tysk publik.

Samtidigt har avhandlingen samma brister som så många andra svenska avhandlingar från de sista åren. Den inskränker synfältet till en enda författare och en del av hans produktion. Grundlighet är i och för sig en dygd: men i dessa fall leder den ofta till att de mest väsentliga

frågorna och perspektiven lämnas utanför undersökningen.

Låt mig ge några exempel. Våren 1890 anträder Ola Hansson och Laura Marholm sin första stora utlandsresa tillsammans över Berlin, Paris och Schweiz – sommaren 1891 är man tillbaka i Skåne. Avhandlingen visar hur månaderna i Berlin obetingat blir en succé: Ola Hansson börjar vinna respekt och ryktbarhet i den tyska litterära världen. Widell hävdar att Hansson medvetet sökte sig till den tyska marknaden, eftersom han efter sedlighetsdebatterna hade ytterligt svårt att få något publicerat i Sverige. Men just därför hade man nu väntat sig en mer systematisk undersökning av hur paret Hansson söker få kontakt med tyska tidskrifter och förlag. Inte minst hade Laura Marholms roll varit intressant, eftersom hon enligt många källor var sällsynt driftig i sin tredubbla roll som författare av egna verk, översättare och agent för Ola Hansson. Över huvud taget är det ju först med dessa decennier, som vi får en bokmarknad där författarna lever huvudsakligen på intäkter från förlag och tidskrifter. Därför tvingas de också ägna publiceringsfrågorna ett professionellt intresse och i hög grad anpassa sin litterära produktion utifrån bedömningarna av denna marknads möjligheter.

Samtidigt hade man önskat en allmän bild av det tyska intresset för skandinavisk litteratur vid denna tidpunkt. Det är helt uppenbart att Ibsen och Björnson var de stora namnen. Hansson kunde lätt ha vunnit en position som expert på deras dikning och det skandinaviska 80-talet. Men han väljer en djärvare och svårare roll: han vill visa hur »die beiden Propheten des Nordens» och hela denna litteratur egentligen redan var förlagd och hur en ny skandinavisk författargeneration stod redo att överta de fallna mantlarna. Denna kamp kan förklara det uppskrivade och självhärliga i allt vad Ola Hansson skriver dessa år – men också hans begränsade framgång hos en publik som inte hade särskilt stor lust att ändra sin bild av Nordens litteratur.

Egentligen borde man också se Ola Hanssons utlandsresor i ett vidare historiskt perspektiv. Bakom låg tanken att en modern kultur måste innebära en balans mellan det individuella och universella eller mellan det nationella och det kosmopolitiska. Redan före den första resan, i mars 1889, beskriver Ola Hansson i novellen *Husvill* hur en författare i femton år slitits mellan sin längtan till hembygdens jord och vildgässens lockrop till flykt mot sydliga länder. Denna patetiska konflikt blir sedan ett av de stora motiven i Ola Hanssons produktion. Samtidigt fanns där myten om författarnas landsflykt. Som Holm påpekat hade Brandes skapat begreppet »emigrantlitteraturen» och formulerat tanken att all stor, djärv och självständig litteratur egentligen måste skrivas i landsflykt. En lång rad nordiska författare skulle agera i denna klädsamma roll – Ola Hansson med större uthållighet och gravallvar än de flesta.

Tyngdpunkten i avhandlingen har blivit det andra kapitlet, »Ola Hanssons 'subjektiva naturalism' i teori och tillämpning». Där beskriver Widell hur en ny personlighetsuppfattning växer fram hos Ola Hansson åren 1889–1893, likaså en alltmer konsekvent »psykofysiologisk» människosyn och medveten distans till den franska naturalismen och dekadensen. Givetvis har detta diskuterats av tidigare forskare, framförallt Ingvar Holm. Ändå tycker jag detta är avhandlingens bästa del, som inger

läsaren respekt inför författarens solida kunskaper och förmåga att utreda även intrikata tankekomplex.

Detta tjänar som bakgrund till analysen av två samlingar noveller, som Ola Hansson skrev 1890–91, *Tidens kvinnor* och *Tidens män*. Men när man läser dessa noveller, visar det sig att den tecknade bakgrunden varit alltför ensidig. Väsentliga element och tankegångar i novellerna har helt fallit utanför analysen.

För det första skulle jag starkare än författaren vilja understryka att *Tidens kvinnor* komponerats som en organisk helhet. De sex novellerna är en serie kvinnostudier, men de hålls samman av en säregen metaforik. Alla dessa kvinnor jämföres med blommor som av skilda skäl tvingats till osund eller sjuklig växt.

Vidare heter det i avhandlingen: »... novellerna är i första hand psykologiska undersökningar, inte kulturkritik» (s. 92). Därför försöker Widell först bestämma verklighetsbakgrunden till novellerna och därefter de psykofysiologiska teorier de skall illustrera. Ändå innehåller novellerna i högsta grad just en kulturkritik.

Den inledande novellen, *Gallblomma*, sägs vara ett direkt porträtt av författarinnan Stella Kleve (s. 59–61) liksom – på ett vidare plan – av den brådmognad och nervositet, som kännetecknar många kvinnor i den moderna kulturens drivhusatmosfär (s. 120–122). Men det är uppenbart att novellen också skall skildra hela den skandinaviska kampanjen för kvinnans frigörelse – och dess ödesdigra konsekvenser. Enligt Ola Hansson hade den inneburit en sjuklig fixering vid förhållandet till det motsatta könet och en skräck för den naturliga kärleken. De sista orden i novellen lyder: »Ty ännu större än hennes skräck för akten varit, är hennes fasa för födslosmärtna.» Och denna sterilitet återfinns också på det rent litterära planet. Huvudpersonen tillhör en släkt, som invandrat till en sydsvensk stad från Tyskland. Men på hyllan i hennes jungfrubur står Bourget, Swinburne, les Goncourts. I en rad essäer förklarade Ola Hansson just vid denna tid att den franska och engelska litteratur som 80-talet dyrkat egentligen var ett främmande och sterilt element i den skandinavisk-germanska litteraturen. I en av dem, *Materialismen i skönlitteraturen* från 1891, heter det rentav om den svenska 80-talslitteraturen att »den var – fränsett det enda stora undantaget, Strindberg – en gallisk planta, som importerats till aklimatisering i nordgermansk jord; och de i luften kringflygande fermenten drevo den till fruktsättning. En dålig kroisering, som resulterade i gallblommor!» Samtidigt pekar Ola Hansson vad som skulle kunna rädda den svenska litteraturen från denna sterilitet. I ett brev bekänner huvudpersonen sin kärlek till en stor solros i sin systers trädgård, till starka, lysande färger som naturens eviga protest mot det gråkalla, det tillgjort oklara och orena. »Jag älskar dessa färger – och ändå trivs mitt öga bäst vid dimmor och dämpat ljus.» Detta är det svenska 80-talets vanmäktiga längtan efter den skönhetsvärld som Nietzsche proklamerat.

Novellen *Tre rosor* är förvisso ett porträtt av Georg och Gerda Brandes (avh. s. 63 ff.). Men när Ola Hansson beskriver hur »fru A.» växer upp på Marsklandet i en bondevärld fylld av starka, oreflekterade känslor och bland de frodiga ängarnas och de juverstinna kornas hela fruktbarhet, är detta också en hyllning till pangermanismen, som den förkunnades av Julius Langbehn och andra vid just denna tid. Som sjuttonårig accepterar bondflickan

att gifta sig med en äldre, sjuklig herre som egentligen bara behöver ett objekt för sin romantiska poesi – kanske en bild av den senromantiska diktingens kraftlöshet. Så möter hon en ung utlänning, en jude med en kropp av stål fjäder och en själ av eld och följer honom till hans hemland. Men »kan en bjärtare rasmotsats tänkas än den emellan en son av Israels mörka stam och en dotter av teutonernas blonda släkte?» I två essäer om Georg Brandes som Ola Hansson skrev strax efter novellen beskrev han hur denne kommit som en stormvind i den skandinaviska litteraturen och sopat bort all nattstånden romantik men hur han också visat sig vara ett väsen fullt av motsättningar. När fru A. snart sitter övergiven, förtalad, förgrämd, är detta inte bara Gerda Brandes utan hela den skandinaviska litteraturen under det ödesdigra inflytandet av de främmande idéer som Georg Brandes förkunnat. Så möter hon en gång en blond jätte, »en avläggare av den typ, som diktarna bruka giva åt de nordiska fornsagornas hjältar. Det var bondflickan från Marschlandet, den grundgermanska kvinnan, naturbarnet, som nu slog upp sina anemoneblå ögon och log som ett plötsligt frambrystande solsken . . .» Detta är, på ett annat plan, profetian om en ny litteratur i det nietscheanska solljuset, en ny förening av nordiskt och germanskt.

Även de två kvinnorna i *Ett liv* och *Urspårad* symboliserar det sterila i den svenska 80-talslitteraturen och ingår i samma uppgörelse med Brandes. När Anna S. får en underlivssjukdom, behandlas hon av en medelålders, gift läkare av orientalsk typ och fylls av spasmer av vållust under de långa stunder hon ligger naken och utsträckt framför honom vid undersökningarna – Georg Brandes i ny gestalt. Adele Böttcher tillhör en gammal nordtysk borgaresläkt, som utvandrat till Stockholm – så betonas än en gång den ursprungliga förbindelsen mellan svenskt och germanskt. Som barn dras hon till »förståndets torra fanatism» och fördjupar sig i tysk abstrus filosofi. Periodvis läser hon sedan Mill och Spencer och deltar i emancipationsdebatterna men får också denna sjukliga fixering vid könsfrågan, som kan yttra sig i falskt koketteri och sjuklig brånad. Till utseendet består hon mest av ben och skelett med ett geometriskt linjerat ansikte. Allt detta återfinns i Ola Hanssons essäer om Brandes, som kritiserar för att ha utgått från Hegel och alltid bevarat dialektikens torra skelett i sina tankegångar samt för att ha introducerat Mill och Spencer i Skandinavien och därmed sätt frön till den olyckliga emancipationsdebatten.

Novellen *Mater dolorosa* skiljer sig från de andra i sin vemodiga skildring av en kvinna, som avstår från kärlek och egen lycka för att vårda en väninnas barn. Widell har också föga att säga om novellen. Ändå är dess innebörd tämligen uppenbar. Den är en hyllning till den danska 80-talsdiktning som betytt så mycket för Ola Hansson – Topsøe, Bang, Esmann och framförallt J. P. Jacobsen – och som så ofta skildrar »stilla existenser» i detta resignationens ljus. Liksom novellen uttryckligen lokaliserats till en drömmande själländsk småstad, är själva stilen en pastisch på Jacobsens färgrika, musikaliska diktning. I den samtida essän *Liebe! Liebe!* bekänner Ola Hansson samma beundran för Jacobsen men uttalar också en viss kritik: han hade låtit ett obegripligt öde sväva över människolivet, medan den moderne diktaren – läs Ola Hansson – trängde ända ner i den fysiologiska sfären.

Efter *Tidens kvinnor* började Ola Hansson arbeta på en

liknande novellsamling *Tidens män*. Det är uppenbart att han även i detta fall velat beskriva både tidstypiska psykologiska karaktärer och den litterära situationen i Skandinavien: novellen *Utesluten* skall beskriva det sterila i den typiska 80-talslitteraturen, *Dilettanten* det främmande och nervöst hållningslösa i den franska litteratur som Georg Brandes mer än någon annan representerade. Jag tror att också *Havsfåglar* skrevs för denna samling. Widell tolkar den enbart som ett självporträtt, där Ola Hansson skildrar sin och Laura Marholms vistelse på ön Koster. Men som alltid har Hansson sökt efter det symboliska elementet i verkligheten. Havet och den klippiga ön är ett nietscheanskt landskap; i sin Strindbergessä hade Ola Hansson också hyllat det som en symbol för det svenska nationaltemperamentet. I detta landskap öppnar sig en ung, blond, allvarlig och sensitiv man för kärleken hos en stark kvinna: i slutraderna står de tillsammans »fria som hafsfåglar och fattiga som hafsfåglar och stolta som hafsfåglar». Novellen skall låta oss ana de mål Ola Hansson uppstade både för sin egen och hela den svenska diktningen.

Vad ville Ola Hansson egentligen uppnå med sina essäer och noveller under dessa år? Widell visar hur det åren kring 1890 fanns en osäkerhet inför naturalismen bland unga tyska författare: det var här Ola Hansson försökte spela den store, banbrytande kritikerns och diktarens roll. Men Widell nämner inte den svenska debatten. 1889 hade Heidenstam i *Renässans* angräpat 80-talets gråvädersdiktning med direkt syftning på Ola Hansson. Våren 1890 utkom *Pepitas bröllop*, där Heidenstam och Levertin tycktes utropa sig till ledarna för en ny svensk litteratur. I augusti 1890 publicerade Heidenstam dikten *Bing-bang-bång*, som förlöjligade gråvädersdiktaren Ola Hansson och hans framgångar i Tyskland. Ola Hansson svarade med att kritisera Heidenstam och Levertin för att de först nu upptäckt hur det fanns en fransk litteratur efter Zola.

Det är främst mot denna bakgrund man enligt min mening bör läsa novellerna i *Tidens kvinnor* och *Tidens män*. De handlar i hög grad om den litterära situationen i Sverige, de innehåller ett klart litterärt program där Ola Hansson och Strindberg – inte Heidenstam och Levertin – skall leda utvecklingen bort från 80-talet.

Avhandlingen beskriver också paret Hanssons andra resa till Tyskland och vistelsen i Friedrichshagen utanför Berlin 1891–93. Widell har funnit åtskilliga beskrivningar av paret Hansson–Marholm från denna tid. Man kan nämna ännu en källa, nämligen Adolf Pauls dagböcker som sedan något år finns på Uppsala universitetsbibliotek. Där finns nämligen en hel del material, som utelämnats i hans berömda Strindbergsbok. Däremot är det förbryllande att Widell inte behandlar de litterära verk, romanerna *Resan hem* och *Fru Ester Bruce*, som Ola Hansson skrev dessa år. Ändå skulle de ha kastat ljus över avhandlingens tema, Ola Hansson och Tyskland. Som Widell påpekat reste paret Hansson till Tyskland för att få publicitet och ära. Men egentligen försökte Ola Hansson inte anpassa sig efter en tysk publik och smak (jfr avh. s. 34) – bortsett från hyllningarna till Nietzsche, Langbehn och Böcklin. Han använder också de tyska framgångarna för att påverka svenska och nordiska förläggare att anta hans verk (jfr avh. s. 40). De två romanerna skulle, liksom en grundligare analys av novellerna, ha understrukt tanken att Ola

Hansson i Tyskland i hög grad drömde om att erövr Sverige åter. Ty båda romanerna handlar om Skåne, om nödvändigheten att återvända till hembygden och en äkt-germansk livsform.

Kanske finns det ännu ett svar på frågan. I sina brev till Strindberg drömmer Ola Hansson om en tidskrift med namnet Germania, »för Tyskland och Skandinavien !!» (22.6.90). Han ser framför sig en nordgermansk kultur- och litteraturprovins: »Skåne–Danmark–Slesvig Holstein–Meklenburg–Pommern är ett helt för sig» (11.12.90), där Skåne skulle bli sätet för en diktarkoloni och förkroppsliga idealen i denna nya germanska litteratur. Än en gång måste man beklaga avhandlingens snäva perspektiv. Utifrån pangermanismen hade det varit möjligt att tränga djupare in i problemet »Ola Hansson och Tyskland».

Kurt Johannesson

Kerstin Wikberg: Samhällets skrattpiegel. Studier i Grönköpings Veckoblad. Norstedt & Söner. Sthlm 1978.

Förvånansvärt många forskare har ägnat sina mödor åt någon del av Grönköpings Veckoblads historia. Det gäller de första trevande åren från 1895 till 1902, då staden Grönköping presenterades i teckningar av Söndags-Nisse, och det gäller den klassiska epoken 1925 till 1936, då Nils Hasselskog lyfte tidningen till aldrig förut nådda höjder. Kerstin Wikberg har därför valt att koncentrera intresset till de ganska okända åren 1902–1925. Hennes avhandling är en väl planerad och väl genomarbetad presshistorisk undersökning av en tidning, som hör till en alldeles unik genre och därigenom har ställt författarinnan inför åtskilliga svårbemästrade problem. Med sina kunskaper, sin stilkänsla och sin humor har hon varit en ovanligt lämplig hävdtecknerska – framställningen höjer sig i lyckliga stunder till en klart konstnärlig nivå.

Sedan Wikberg har presenterat forskningsläget, ger hon en översikt över moderorganet Söndags-Nisses historia ända från grundandet 1862 och målar också en bild av den svenska skämtpressen kring sekelskiftet 1900. Sedan följer de stora avsnitten om Veckoblads öden, dess medarbetare och dess engagement i tidens frågor. Där emot avstår författarinnan från en analys av stilen i det säregna pressorganet; en sådan har »tills vidare fått anstå», säger hon och motiverar detta med att Nils Hasselskogs Grönköpingsdiktning samtidigt borde undersökas. Denna brist på stilanalys kan kännas beklaglig.

Kerstin Wikberg visar hur två utländska tidskrifter har stått faddrar till Grönköpings Veckoblad. Från den tyska Fliegende Blätter hämtade Albert Engström, Arthur Sjögren och andra tecknare helt ogenerat många uppslag. Ett övertygande exempel är de korvar och skinkor som blir rökta i lokomotivens svarta ångor både i den tyska och svenska tidningen. Mera tveksam ställer man sig till författarinnans jämförelse mellan dansande par på en preussisk officersmäss och en »kungabal» i Grönköping: när Albert Engström 1895 hänger frack och balklänning på en rad normalfulla Grönköpingsbor för att de skall få dansa fransäs till kungens ära på Oscarsdagen, så är det snarare Victor Andréns och andras reportageteckningar från hovets baler som Engström parodierar.

Mera givande har uppenbarligen den norska Trangviks-posten varit för det dagliga livet i Grönköping. Trangviks-

posten utkom som följetong i Aftenpostens söndagsnummer från 1899 till 1907 och fick sedan en sporadisk fortsättning. Tidningen skapades av en enda författare, Jacob Hilditch, och dess stora popularitet gjorde det möjligt att utge de första årgångarna i bokform. Hasse Z., som var redaktör för Söndags-Nisse och därmed också för den Grönköpingsida som ibland publicerades där 1902–1916, nämner Trangviks-posten med stor aktning. Men hur mycket lånade man i Grönköping från sin norske kollega? Frågan hade behandlats i ett radioföredrag av August Peterson 1947, och Kerstin Wikberg hade förgäves sökt spåra denna källa. Som fakultetsopponent fick jag fram manuskriptet från Sveriges Radios arkiv, men det var inte något särskilt givande fynd. Peterson visar att insändarna i Trangviks-posten och i Grönköpings Veckoblad ofta berör samma ämnen, att båda tidningarna öser samma invektiv över sina småstadskonkurrenter (»Smudsorgan» försvenskas till »smutsblad») och att »lånen» stundom är högst konkreta. En enkefru Salvesen i Trangvik råkar ut för ett nidingsdåd: hon blir instängd på gårdens hemlighus genom att någon satte »Krogen paa utvendigt», och samma malör drabbar fröken Liljedotter i Grönköping.

Naturligtvis har Peterson rätt i att likheten är slående. Men olyckan i Trangvik inträffade 1901 och episoden i Grönköping 1916. Saken kan nog förklaras. Årgångarna av Trangviks-posten har varit en stående inspirationskälla för Grönköpings Veckoblads medarbetare genom åren. De har stått kvar i redaktionens bokhyllor. När Oscar Rydqvist 1916 spärrade in fröken Liljedotter, visste han inte att en äldre medarbetare redan 1913 hade fått samma uppslag i Trangviks-posten och då inspirerats till att låsa in änkefru Johansson i Grönköping. Kort sagt: Trangviks-posten har varit en guldgruva för Veckobladet inte bara i seklets barndom utan långt fram i tiden, även sedan Veckobladet 1916 blev ett självständigt organ.

Genom alla årgångar av Grönköpings Veckoblad möter man ett speciellt konstgrepp: den dolda allusionen. Man återger en känd formulering utan att egentligen citera den. Det är en lek med anspelningar, som för initierade läsare innebär igenkännandets glädje. I en krigskronika utropar polis Paulus Bergström 1916: »Tag fram din Roth! som vår kände upptäcktsresande Sven Hedin säger och gör nu en blick över ställningen.» Här lämnar Kerstin Wikberg besked: uttrycket stod att läsa i Hedins Ett varningsord (1912): »Läsarna av den i miljonupplaga tryckta varningsskriften har haft goda möjligheter att känna igen sig i Paulus Bergströms uppmaning.» (s. 171) Information av detta slag kunde författarinnan med fördel ha givit i större portioner. Ett par exempel. Polis Bergström ser fram mot den dag då man får höra »tjocka Bertha tala tyska med engelsmännen» (s. 137). Nog måste detta vara en allusion på det oförsiktiga yttrande som statsminister Gustaf Åkerhielm fällde 1890, att det då framlagda härordningsförslaget skulle göra det möjligt för oss »att tala svenska med norrmännen». Knappast någon politisk formulering under 1890-talet var mera känd än denna, och den tvingade Åkerhielm att lämna sin post.

På samma sätt förhåller det sig med en politisk appell i Veckobladet 1917: alla verkliga fosterlandsvänner bör stå som en man kring det ärliga programmet »Sverige åt Svenskarna» (s. 141). »Sverige åt svenskarna» var ett känt protektionistiskt slagord och finns belagt redan 1886.

Veckobladets satir drabbar ofta svenskens ängslan för